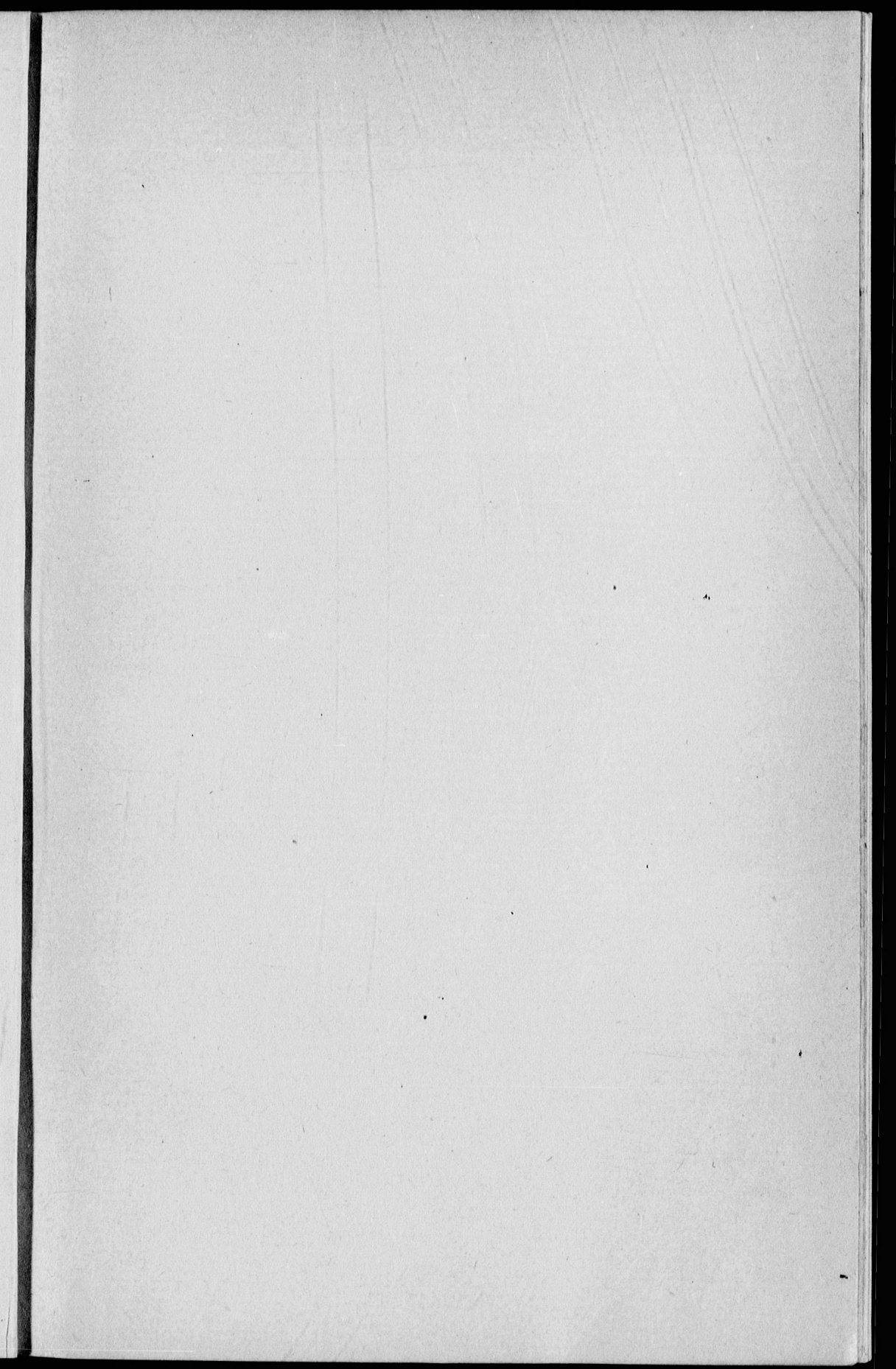
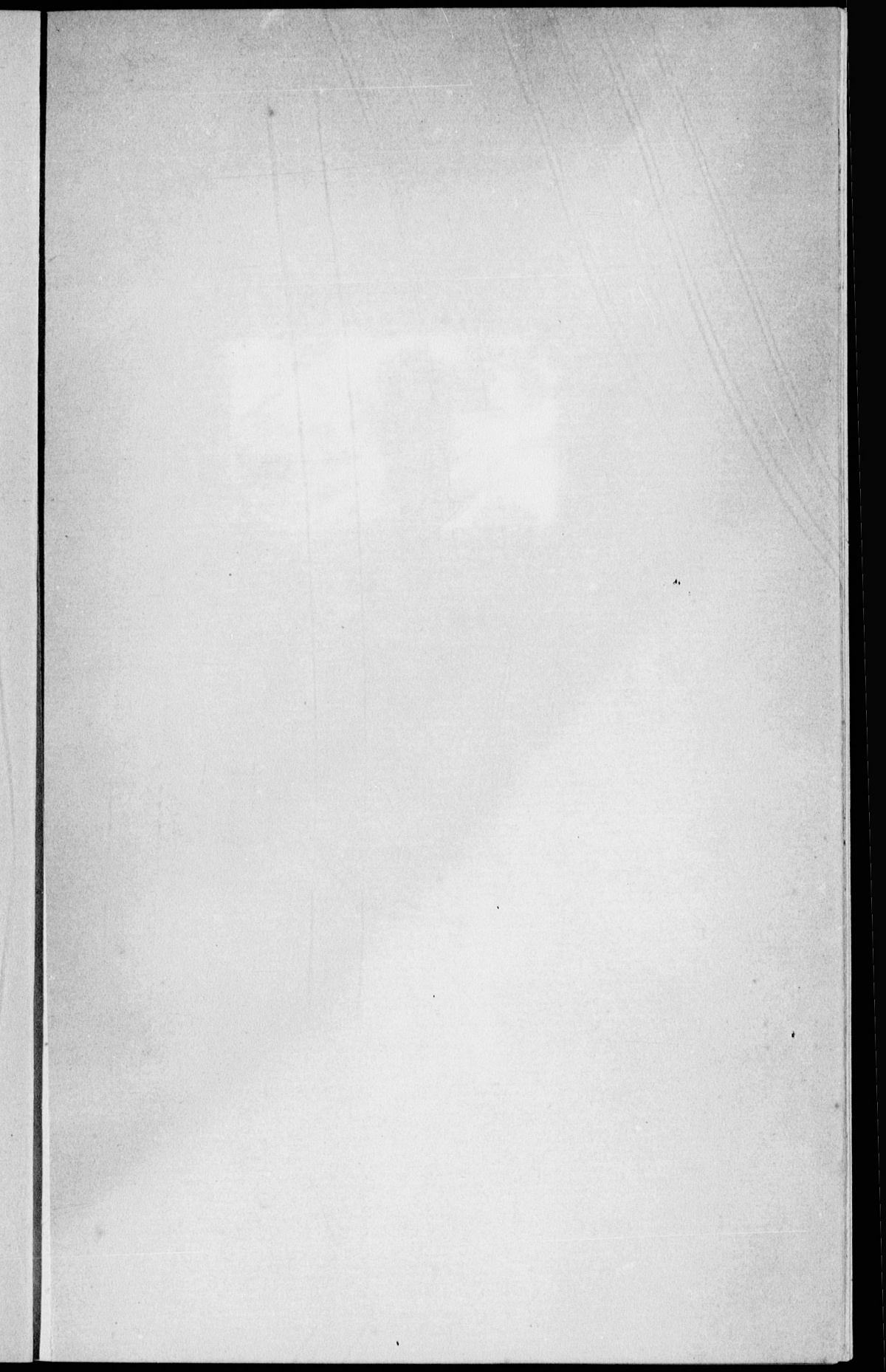

RISELDIS.

EX LIBRIS

Prof. dr. C. G. N. de VOOYS

N°. 12 van de twaalf

op Hollandsch papier gedrukte exemplaren.

van den schryver

EEN NEDERSAKSISCHE NOVELLE

VAN

GRISELDIS

DOOR

J. H. GALLÉE

LEIDEN. — E. J. BRILL
1884

BIBLIOTHEEK
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT

EEN NEDERSAKSISCHE NOVELLE VAN GRISELDIS.

Onlangs kwam op eene auctie hier ter stede een handschrift voor, dat mij, bij nader onderzoek, uit taal- en letterkundig oogpunt niet zonder belang bleek. Vooral trok de taal mijne aandacht om de vele eigenaardig Saksische uitdrukkingen en vormen, die er in worden gevonden. Tot welk der Saksische dialecten de taal bepaald behoort, is moeilijk uit te maken; wel echter kan men zeggen, dat het handschrift in een der tongvallen geschreven is, welke in de oostelijke provinciën van ons vaderland of over die grenzen bij onze naburen worden gehoord.

Naar het schrift te oordeelen, is het handschrift, hoewel de verschillende stukken niet van dezelfde hand schijnen te zijn, uit de XVe eeuw; sommige aanwijzingen, waarover later, pleiten voor de eerste helft dier eeuw.

Wat den inhoud betreft, biedt het eene groote verscheidenheid van onderwerpen, doch alle behooren tot dezelfde soort van kloostertheologie, of worden, zoo zij er al van aard en afkomst niet toe behooren, door den epiloog daarmede in harmonie gebracht. Waarschijnlijk heeft het gediend om de vrome »*susteren*” van eenig klooster gedurende den maaltijd bezig te houden; en men zal wel mogen aannemen, dat het door den een of anderen rector van een klooster, waar zich voornamelijk nonnen, uit de oostelijke provinciën van ons land geboortig, bevonden, verzameld of vervaardigd is. Voor hen heeft deze

het in hunne taal geschreven, daargelaten of dit ook zijne eigene moedertaal was of niet.

Het handschrift is gedeeltelijk op perkament, gedeeltelijk op papier geschreven, beide loopen dooreen. In de twee eerste afdeelingen zijn de bladen papier minder in getal, terwijl in de volgende het perkament zeer zeldzaam is. Naar de afscheidingen, welke door een onbeschreven blad, of een half open gelaten bladzijde worden aangegeven, kan men het in vijf afdeelingen splitsen, die ook ten opzichte van papier en van schrijfwijze verschillen.

De eerste en de tweede afdeeling wijzen geen noemenswaard verschil aan. Tusschen deze en de volgende is een zeer klein onderscheid van schrift, maar terwijl de regels van de beide eerste afdeelingen doorloopen, zijn die der drie overige op twee kolommen geschreven. In het schrift is weinig verschil tusschen de derde en vierde afdeeling, terwijl dezelfde rubricator ze beide schijnt te hebben opgesierd. In de vijfde, die met wat grooter letter is geschreven, zijn de roode titels geheel weggelaten.

De eerste afdeeling, 236 bladzijden en een wit blad aan het einde bevattend, behelst:

- 1°. » *Spiegel der susteren*”, ook uit andere handschriften bekend;
- 2°. » *Der susteren gheistelike abteeck*”, evenzeer in andere handschriften voorkomend;
- 3°. » *Der ionferscop hoehenisse ende werdicheit*”;
- 4°. » *Die weedyverschen syn dryerley*”;
- 5°. Brief aan eene » *guede vriendinne Hil*”, waarin eene woordspeling met de letters van Hil, nl. » *H(ebt) I(esus) L(ieff)*”;
- 6°. » *Doeghden van eyn guede Begyn*”, evenals het voorgaande op de letters *B(ruyt) E(ynvoldich) G(udertire) Y(nich) N(eder)*;
- 7°. » *Dit syn die XII punten, dar die ziel mede geciert is als mit XII duyrberey stenen*”; ook bekend uit een druk van 1546 (Antwerpen);

8°. »*Die ziel heeft drie crachte*'';

9°. »*God is eyn eenvoudige substancie, eyn simpel wesen*''.

Deze afdeeling eindigt met de woorden: »*Et sic est finis, deo laus et gloria*''.

De tweede afdeeling bevat eene bewerking van de Latijnsche vertaling van Boccaccio's novelle van Griseldis. Zij is eenentwintig en een halve bladzijde groot en eindigt met een wit blad. De titel is met roode letters aan het hoofd der eerste bladzijde geschreven.

Van het eerste stuk der derde afdeeling is de titel aan het einde te vinden: »*Hier eyndet Sanct Thomaes boeck van Aquynen van den godliken manieren ofte seden*''.

Aan dezen werd ook — blijkens de titelopgave van den catalogus van »*de liberie int convent van Sinte Barbaren binnen Delf*''', zie Moll en Kist, Kerkhistorisch Archief IV, 259 — het volgende »*Boeck van der kennisse Godes*'' toegeschreven. Dit laatste eindigt op de laatste bladzijde van een katern boven aan de pagina, welke verder onbeschreven is.

De vierde afdeeling bevat:

1°. »*De Glose up de XV grade*''', de Cantica graduum der Vulgata;

2°. Zes sermoenen over onze Lieve Vrouwe. Boven het laatste sermoeen staat: »*Hyer beghynt dat derde sermoeen des voersechden broeders, dat hie oec toe Windesom dede*''.

Dit vangt aan met de woorden »*Uns behoert toe glorieren in den cruce ons Heren Jhesu Xristi*''.

Dit sermoeen is eigenlijk eene kapittelrede, die inderdaad te Windesheim gehouden is door Johannes van Schoonhoven, vgl. Dr. J. G. R. Acquoy, Het Klooster te Windesheim en zijn Invloed II, 89. Zij is, uit het Latijn vertaald, in een Hs. n°. 111 der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden met andere kapittel-redevoeringen van denzelfden redenaar bewaard. Deze sermoenen zijn, voor zoover dit bekend is, uit de jaren 1411 tot 1426; waarschijnlijk is dus, dewijl den verzamelaar de plaats, waar deze rede werd gehouden, nog bekend is, het

tijdstip van ontstaan van ons handschrift niet veel later te stellen ¹⁾).

In de derde plaats komt: »*Dit sin vyftyn tekene, die gheestelike gheschien moeten in ons eer die suete here in onsen herten comen wil*”.

4°. »*Die ynnighe siele sal mercken vier dinghen*”;

5°. »*Hier beghynnen sommighe exempelen ghenomen wt den boek dat ghemaket is van merkeliken mannen der orden van cisterciën*”.

De laatste afdeeling, die met wat grooter letter geschreven is, bevat vijf legenden ter verheerlijking van de macht van »*Onse lieve Vrouwe*”; deze verhalen moeten doen zien, hoe zij hun, die haar vereeren en liefde betoonen, groot loon schenkt, en die haar smaden of hare beelden schenden, vervolgt met zware straffen. Zij verdienen de aandacht niet slechts om de taal, maar ook om den eenvoudigen en gemakkelijken verhaaltrant. Wellicht zijn zij vertaald uit De Beatae Mariae Miraculis libri duo, waaruit voor dergelijke verzamelingen nog al eens het een en ander werd genomen.

Met een Commentaar op vs. 9 van cap. IV van het Hooglied: »*Com van Lybaen, myne brunt, com van Lybaen, com*”, eindigt het handschrift.

De tweede afdeeling nu bevat, zooals ik boven reeds vermeldde, de in de XIVe en XVe eeuw zoo populaire geschiedenis van de verduldige Griseldis.

Volgens het verhaal van Phil. Forestus Bergomensis De claris mulieribus, die in een historisch feit den grondslag wil zien, zou de oorsprong er van tot de eerste jaren der XIIIe eeuw teruggaan. Anderen, waaronder ook de schrijvers der Histoire littéraire de la France zoeken de aanleiding tot Boccaccio's novelle in le *Lai du Freisne* van Marie de France ²⁾, eene

1) Of de voorgaande sermoenen inderdaad van dezen broeder Johannes van Schoonhoven zijn, is, naar de meening van Prof. Acquoy te Leiden, eene vraag, die moeilijk bevestigend kan worden beantwoord.

2) »*La lai du Frêne est incontestablement le type de la célèbre nouvelle à laquelle Boccaccio a donné pour titre Griseldis*”. XIX, 798.

dichteres uit het laatst der 12e eeuw. De inhoud van dit gedicht is in korte trekken als volgt.

In Bretagne woonden in elkanders nabuurschap twee machtige edellieden. Toen de vrouw van den eenen haren man tweelingzonen schonk, zond deze terstond een bode naar zijn buurman om hem uit te noodigen peet te zijn van een dezer zonen. De bode kwam bij den buurman aan juist op het oogenblik, dat hij aan den maaltijd zat.

Terwijl de ridder zich in het geluk van zijn buurman verheugde, en den bode een schoon paard ten geschenke gaf, liet zijne vrouw zich minachtend uit over de moeder der tweelingen, die — naar een middeleeuwsch volksgeloof — deze twee onmogelijk aan haar man alleen kon te danken hebben.

Deze smadelijke taal kwam door de bedienden aan het volk der streek en door den bode aan den man ter ooren.

Hoewel zij het niet verdiende, ging nu de buurman kwaad van zijne vrouw denken en begon haar te haten. Zoo verstoorde de kwade tong den vrede in een gelukkig huisgezin. De kwaadspreekster ontkwam echter de gerechte straf niet; nog in hetzelfde jaar werd zij moeder van twee dochters. Gedreven door angst en schaamte, besloot zij gehoor te geven aan den raad eener vriendin en het eene kind voor een klooster te vending te leggen. Hare vriendin belastte zich met de uitvoering van het plan en legde het kind, gewikkeld in een rood zijden kleed, met een gouden ring aan den arm gebonden, in een esschenboom voor de deur van een nonnenklooster. Hier werd nu het meisje door den portier gevonden; de abdis, die aan den ring zag dat het een kind van goeden huize was, liet het als haar nichtje opvoeden en noemde haar naar den esch, waarin zij gevonden was, *Freisne*.

Quant ele vient en tel éé
Que nature furme beauté,
En Bretagne ne fu si bele
Ne tant curteise Dameisele.

Hare schoonheid deed haar de liefde verwerven van een aanzienlijk ridder Buron genaamd,

El país l'apelet Buron.

Boron (zooals deze naam in het Fransch luidt) kwam nu dikwijls naar het klooster ter biecht. Dan zag hij Freisne, sprak met haar, en haalde haar eindelijk over om zich te laten schaken.

Freisne, die door hare opvoedster ingelicht was aangaande de wijze, waarop zij in het klooster was gekomen, vergat niet het kostbare stuk zijden stof en den ring mede te nemen.

Langen tijd was zij de zoete vriendin van den Heer de Buron. Dan hoe hoog zijne edelen en lieden haar ook achtten om hare deugden en liefvalligheid, toch begonnen zij hem gedurig te vermanen, dat het tijd werd dat hij eene wettige gade van zijn rang ten huwelijk nam. Eindelijk deelden zij hem mede, dat, zoo er geen erfgenaam was, wien hij wettig land en goed kon overdragen, zij zijn nazaat de gehoorzaamheid zouden opzeggen.

Nu vroeg hij de hand eener dochter van goeden huize, en de vader wees zijn aanzoek niet af. Het meisje, dat nu zijne vrouw zoude worden, en aan wie Freisne hare plaats moest afstaan, was Codre, de tweelingzuster van Freisne.

Toen Freisne vernam, dat haar vriend een huwelijk met eene dame van zijn rang zou sluiten, uitte zij de droefheid en smart over haar ongeluk niet door klachten over haar verloren geluk. Zij bleef voor haar vriend dezelfde, en het moeilijkste werk was haar niet te zwaar.

Het tijdstip voor de voltrekking van het huwelijk was gekomen, en met den aartsbisschop, die de huwelijksplechtigheid zoude bezegelen door de wijding, kwamen tal van ridders uit de nabuurschap. Freisne zorgde voor alles, en toen ook Codre kwam, vergezeld van hare moeder, was alles zoo goed door haar geregeld, dat er niets ontbrak, en dat de moeder, die gekomen was met het plan om haren schoonzoon te raden Freisne weg te zenden, vriendschap voor haar opvatte.

Toen de dag van het huwelijk aangebroken was, zorgde Freisne dat het huwlijksbed zoo werd ingericht als den Heer de Buron aangenaam was; ziende dat de stof, waarmede het bedekt was, niet rijk genoeg en oud was, nam zij uit haar koffer de schoone zijde, welke haar tot omhulling gediend had, toen zij als vondeling in den esschenboom lag.

Zoodra Codre en hare moeder de kamer binnentraden, zag de laatste de kostbare zijden stof, die over het bed was uitgespreid. Vernemende dat deze door Freisne uit haar eigen koffer was genomen, vroeg zij het meisje hoe deze stof in hare handen gekomen was. Nu verhaalde Freisne hare lotgevallen en toonde den ring. De moeder herkende de dochter, uitroepend:

Tu es ma fille, bele amie!

Van schrik en blijdschap viel zij in zwijm. Zoodra zij zich hersteld had, werd ook de vader er bij geroepen en nu beledde de moeder de daad, jaren geleden door haar en hare vriendin bedreven.

Toen dit aan den Heer de Buron bekend werd, was hij buiten zich zelve van blijdschap {en verzocht den aartsbisschop het pas gesloten huwelijk weder te verbreken. Den volgenden dag geschiedde dit en werd Freisne de wettige gade van haren vriend.

Quant l'aventure fu séue
Coment ele esteit avenue,
Le Lai del' Freisne en unt trové,
Pur la Dame l'unt si numé.

De overeenkomst met het verhaal van Boccaccio berust slechts op enkele trekken; overeenstemming bestaat er alleen op deze punten: de heer wordt door zijne onderzaten aangezocht om eene gade te nemen ten einde na zijn dood zijn land aan een wettig oor achter te laten; met volkomen opoffering van zich zelve maakt de vrouw alles in orde tot zelfs het huwlijksbed voor degene, die haar vervangen zal, en eindelijk krijgt zij hem, dien zij

meende voor altijd te zullen verliezen, toch tot haren gemaal. Daartegenover staan echter eene menigte afwijkingen. Boven dien ademt de Griseldis een geheel anderen geest; de zeden zijn veel ruwer en de beproeving der vrouw is, althans naar de opvatting van later tijd, niet dichterlijk gemotiveerd; het is eene harde en nuttelooze proef, waarop de heldin der Griseldis-novelle gesteld wordt.

Nu doet zich de vraag voor — te meer daar het bekend is dat Marie de France zeer ervaren was in de Latijnsche letteren en verhalen dier dagen — of ook eene andere, oudere bron haar gediend kan hebben, die door haar omgewerkt en meer dichterlijk ingekleed is; eene bron die anderzijds het ontstaan kan veroorzaakt hebben der novelle, die door Boccaccio is opgeteekend en door Petrarca reeds in zijne jeugd is gehoord. Is misschien niet in een didactisch kloosterverhaal, in eene mystieke parabel, de grond te zoeken van dit verhaal, vol gruwzame kwelling zonder aanleiding, dat steeds eene geliefde stof voor de ascetische wereld gebleven is.

Wat er van is, valt hier thans niet te onderzoeken; de aanleiding toch tot de hier meegedeelde bewerking der novelle was niet het verhaal uit Boccaccio's *Decamerone*, maar de vertaling in 1373 door Petrarca gemaakt van deze historie, die, zooals hij zelf aan Boccaccio schrijft in de inleiding, *ita mihi placuit, meque detinuit, ut inter tot curas, quae pene mei ipsius immemorem fecere, illam memoriae mandare voluerim, ut et ipse eam animo, quotiens vellem, non sine voluptate repeterem et amicis ut fit confabulantibus, renarrarem.... cogitatio supervenit, fieri posse, ut nostri etiam sermonis ignaros tam dulcis historia delectaret. Itaque die quodam, inter varios cogitatus, animum more solito discerpentes, et illis, et mihi, ut sic dicerim, iratus, vale omnibus ad tempus dicto, calamum arripens, historiam ipsam tuam scribere sum aggressus, te haud dubie gavisurum sperans, ultrò rerum interpretem me tuarem fore, quod non facile alteri cuicunque praestiterim, egit me tui amor et historiae: ita tamen, ne Horatianum illud poëticae artis obliviscerer:*

»*Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres*».

Juist deze vertaling heeft bij lieden, geheel onbekend met het Italiaansch en Boccaccio's Novellen, in alle streken van Europa, tot op IJsland toe, een gunstig onthaal gevonden. Zij heeft den grond gelegd tot de volksromans van dien naam, tot een mysteriespel in Frankrijk, tot een drama in België d.d. 1519, tot *The Clerks Tale*, in Chaucer's *Canterbury Tales*, vs. 7953.

Van Petrarca's bewerking van dit verhaal bestaan verschillende uitgaven, waarin soms kleine verschillen zijn op te merken, verschillen die waarschijnlijk hun oorzaak hadden in het handschrift, dat er aan ten grondslag heeft gelegen.

In de eerste plaats komt dit verhaal afzonderlijk voor onder den titel *Epistola domini Francisci Petrarche Laureati poete ad dominum Johannem Florentinum poetam* (dat is aan Boccaccio) de *historia Griseldis mulieris maxime constantie et patientie. In preconium omnium laudabilium mulierum*. Hiervan zijn uitgaven in 1470, 1473 en eene, die, volgens Brunet Manuel de oudste is, zonder jaartal. Deze laatste bevindt zich o. a. op de Universiteits-bibliotheek alhier in een druk zonder jaartal, waarin het *Regimen conscientiae Bonaventurae cardinalis*, de *Verba aurea Sancti Egidii ordinis fratrum minorum*, verschillende *epistolae* van Paus Pius II, enz.

Verder is het te vinden onder een eenigszins anderen titel in de *Opera Omnia, quae extant, Francesi Petrarchae Florentini* te Bazel in 1496 en 1554 uitgegeven. Hier is de brief aan Boccaccio als inleiding er voor gevoegd, terwijl daarna het verhaal volgt onder den titel *De Obedientia ac fide uxoria mythologia*.

Chaucer moet voor zijne *Canterbury Tales*, welke kort na 1386 tot een geheel zijn vereenigd, een handschrift hebben gebruikt, dat in sommige opzichten overeenstemde met dat, hetwelk aan de straks genoemde afzonderlijke uitgave der

Epistola zonder jaartal ten grondslag ligt; en hetzelfde geldt van de Hoogduitsche uitgave van het volksboek, dat in 1471 te Augsburg verscheen en eindigt: *Hie endet sich die Epistel Franzisci Petrarche etc*, een boekje dat sedert herhaalde malen werd herdrukt, o. a. in 1472 en 1473, en in lateren herdruk is opgenomen in Marbach's Volksbücher (Leipz. 1838).

Evenals in de Latijnsche uitgave zonder jaartal hebben en Chaucer en het Duitsche volksboek slechts een zeer korte moralisatie aan het slot; het Latijn heeft als naam voor den graaf *Valterius*, terwijl Chaucer hem *Wautier*, het Duitsche Volksboek *Walther* noemt.

In de Opera Omnia wordt de graaf evenals bij Boccaccio *Gualtherus* genoemd, en vindt men eene uitgewerkte ethische beschouwing aan het einde van het verhaal. De opmerking van Dr. Schotel in zijn *Volksboeken* blz. 97, dat hier *Briseldis* voor *Griseldis* zoude worden gevonden, is niet geheel juist, want deze naam komt slechts op twee bladzijden, 542 en 543, voor, en is, daar overal elders *Griseldis* wordt gevonden, waarschijnlijk voor een fout van den zetter te houden.

Terwijl deze naam *Gualtherus* in de Fransche volksboeken noodwendig tot *Gautier* moest worden, kon hij in de pen van een Nederlandschen bewerker, die zich, wat de namen betreft, eenigszins aan zijn voorbeeld hield, tot *Galterus* worden. Juist het aantreffen van dezen naam in ons handschrift doet het vermoeden rijzen, dat dit of naar den druk of naar een hs., dat overeenstemde met den archetypus van de Bazelsche drukken, moet zijn vervaardigd. Is het eerste het geval, dan moet het omstreeks 1500 ontstaan zijn; de vraag doet zich dan echter voor, waarom het niet gedrukt in stede van geschreven is, daar toch gedrukte volksboeken uit dien tijd niet zeldzaam zijn. Dat er handschriften van de Latijnsche *Griseldis* hier te lande geweest zijn, blijkt in de eerste plaats uit de opgave van handschriften uit het klooster der Regulieren van Tongeren, waarin eene *Francisci Petrarchae Historia Griseldis* vermeld wordt, en uit den catalogus der »*Studierboeken*,

die in die liberie horen int convent van Sinte Barbaren binnen Delf besloten in Hollant", dagteekenend uit de helft der XVe eeuw, waarin behalve de Tondalus en Alexander ook een boek „Van Griseldis" opgegeven staat.

Bovendien zijn er onlangs op de Universiteits-bibliotheek alhier nog drie Latijnsche handschriften van de geschiedenis van Griseldis aan het licht gekomen.

Twee van deze behoorden aan de Regulieren, een aan de Karthuizers hier ter stede. De watermerken in de beide handschriften der Regulieren — voor zoo verre men hierop vertrouwen mag — wijzen op de XVe eeuw. Hs. N° 286 bevat watermerken, welke tusschen 1404 en 1430 in gebruik waren; hs. 248 behoort volgens deze merken tusschen 1450 en 1500 geplaatst te worden, terwijl het hs. der Karthuizers dien vorm van het anker vertoont, welken men in charters van circa 1450 aantreft.

Dit laatste, onder N° 176 voorkomende, is slecht geschreven en vol fouten. De namen der personen luiden hier *Gryseldis*; *Walterus* en *Janniculus*. In hs. 248 zijn veel minder fouten; hierin wordt de graaf *Gualterus* genoemd, de vrouw *Griseldis* en haar vader *Janicole*. In hs. 286, het oudste en beste handschrift, heet de graaf ééns *Walterus*, en verder steeds *Galterus*, de arme schoonvader *Jannicole*, terwijl in alle drie de plaats, waarheen de kinderen gezonden worden, *Bononia* genoemd wordt.

Behalve het eenmaal voorkomende *Walterus* vindt men dus in dit handschrift dezelfde spelling der eigennamen — alleen is *Jannicole* tot *Jannicol* afgekort — als in het hier besproken manuscript, dat thans eene plaats heeft gekregen in de boekery van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden onder N°s 1070 en 1071.

Dit vertoont twee soorten van papiermerken. Het oudste gedeelte, naar het schrift geoordeeld, (N° 1071) bevat eene p gelijk aan die, welke in het werk van Mr. J. H. de Stoppelaar over deze merken onder N° 7 plaat XII staat opgeteekend, en

eene p met een streepje er door, welke daar niet in te vinden is. De eerste komt in 1451 voor, terwijl de p's met streep, volgens de aantekening bij de plaat, in 1486, doch ook reeds in vroegeren tijd gevonden worden.

Het andere gedeelte (N° 1070) heeft op het papier het merk met den ossekop, in het werk van de Stoppelaar op plaat VI onder N° 7 vermeld. Dit merk komt voor tusschen de jaren 1430 en 1460.

Dit alles en het feit, dat den vertaler nog bekend was, dat Johannes van Schoonhoven zijne predicatie *uns behoert toe glorieeren* te Windesheim gehouden heeft, wettigt m. i. het vermoeden, dat wij hier eerder met eene vrije bewerking naar een handschrift dan naar de uitgave van 1496 te doen hebben, en dat als tijd van ontstaan van ons handschrift ongeveer het begin van de laatste helft der XVe eeuw is aan te nemen.

Van onze volksboeken verschilt het in menig opzicht. Deze toch dragen min of meer den Franschen stempel. In Frankrijk vindt men tweeërlei soort van deze verhalen; men vindt ze als Fabliau de Griselidis (vgl. Charlez Malo, Livre Mignard ou La Fleur des Fabliaux), waarin de graaf van Saluces *Eustace* genoemd wordt, en als Histoire de la constance et patience de Grisildis traduite du Latin de Fr. Petrarca d.d. 1484, waarin hij *Gautier Marquis de la terre de Saluces* heet; zoo ook in Le Mirouer des femmes vertueuses, Lyon, 1546.

Ook in de mij bekende Nederlandsche Volksboeken vindt men dezen naam. Deze hebben tweeërlei lezing, niet aanmerkelijk van elkander verschillende, alleen in verhaaltrant afwijkende. De eene vindt men in: Dye Historie van der goeder vrouwen Griseldis, die seer suyverlyck is om lesen — gheprint t'Antwerpen in de Cammerstrate bi Jan Wynrycx anno 1552, gedrukt achter Die historie ende dat leven van den heylighen here-mynt ende vrient gods Jan van Beverley, anno 1543.

De andere in: Een Schoone Historie van de goede vrouwe Griseldis, Amsterdam, Hendrik Rynders, met approbatie van 1612 uit Antwerpen; en in

De vrouwenpeirle ofte dryvoudige historie van Helena de Verduldige, Griseldis de zachtmoedige en Florentina de getrouwe. Gent, Jodocus Begyn. Ook bij J. H. Heyliger t'Antwerpen met approbatie van Max. van Eynatten, d.d. 18 Mei 1621, en by P. van de Cappelle te Brugge d.d. 1733.

Verder zijn er nog drukken bekend van L. Jorez te Brussel, van B. Koene te Amsterdam met approbatie van 1612, van Jacob van Breda te Deventer, van C. van Zanten te 's Gravenhage d.d. 1730, Joannes Kaunewet te Amsterdam d.d. 1761, beide met approbatie van 1612, en andere uit later tijd. Eene Nederduitsche uitgave vermeldt Dr. Karl F. A. Scheller in zijne *Bücherkunde der Sassisch-Niederdeutschen Sprache* (1826) onder n°. 495, blz. 118. De titel luidt: »*De historie van der Duldicheit der vruwen Griseldis van der Franciscus Petrarcha schrift, doch uth iohannes Bacacius walsch in den latin unde ik in den duuschen*; vgl. Panzer *Annalen*, blz. 53, Nyerup *Specileg. bibliogr.*, p. 187". Deze uitgave heeft geen jaartal, toch is zij door Scheller op het jaar 1500 gesteld.

Ook deze gaat even als de volksboeken op de bewerking van Petrarca terug. Van waar deze afkomstig is, is niet te zeggen, daar zij niet nader bekend is; evenmin is uit te maken of zij direkt uit het Latijn vertaald is.

Nog een andere vorm is er, waarin ons de historie van Griseldis is overgeleverd. Het is het Historie-lied, hoe de markgrave van Sulucen trouwde een arme schamele Boerendogter etc. Genomen uit het Boek van Johannes Bocatius.

De bundel, waarin dit lied zich bevindt, is onlangs aangekocht door de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage. Behalve de historie van Grisella bevat het eveneens in dicht: *een schoone*

Historie van den Heer Frederik van Genua, van Floris en Blansifleur, van den Hertog van Brunswijk, van Margrietje van Limborg, van Valentijn en Oursson, de Uitlegging van de Glazen in de St. Janskerk te Gouda, de Schoone Historie van de verduldige Helena, Samenspraak tusschen Urbanus en Isabelle, Nieuw Historielied van een Zoldaat. een droomboekje en een vrijerijboekje.

Terwijl de meeste drukken, in dit boekje saamgevat, uit de jaren 1771—1776 zijn, dragen de personen, op de sterk afgedrukte plaatjes voorkomende, de kleederdracht van het begin der 17^e eeuw, behalve echter die op den titel der beide laatste.

Weilicht zijn deze liederen van nog vroegeren datum en behoorden zij ook thuis in de Wereldlijke Liedtboeckkens bij Jan van Ghele in 1548 gedrukt, die door de censuur onderdrukt of door veelvuldig gebruik en den tand des tijds vernietigd zijn, zooals Dr. G. Kalff (Het Lied in de Middeleeuwen blz. 655 e. v.) mededeelt.

In handschrift heeft Mone een lied van Griseldis gezien, dat op papier geschreven en uit den aanvang der 16^e eeuw was. Toen behoorde het aan Serrure te Gent ¹⁾. Het bevatte 436 verzen en ving aan met de woorden:

Van den Grave ende van Grisillen.

Och waren alle prinsen alsoe gesint, dye men nu ter werelt vint,

Dat ware goet voer den armen sateyne, ende oeck voer haer selfs ziele
alleyne.

terwijl de slotverzen luiden:

Men vint er dies niet en achten mede
Want ghierecheyt es een quaet feneyn
Dat in dye werelt mach binnen zijn.

Het verschilde dus in vorm en omvang zeer veel van het hier vermelde »historielied”. Minder groot is het onderscheid tusschen het lied van Griseldis, dat met de aanwijzing van de wijze: »*Maestricht, gy schoone stede*” vermeld wordt in *Chants Populaires flamands* par A. Lootens et J. M. Feys (Bruges 1879) en ook in van Paemel's *Collection fla-*

¹⁾ Mone, Uebersicht der Niederl. Volksliteratur pag. 138.

mande de feuilles volantes. Deze bevatten eveneens 69 strophen, waarvan de eerste nagenoeg overeenkomt:

Aanhoort zonder vermyden, groot jammer wordt u bedied,
Wat er in korten tyden in Italjen is geschied;
Hoe dat er een markgrave tot zyn huysvrouwe nam
Een schamel arme slave, die veel droefheid overkwam.

Het laatste couplet luidt echter geheel anders:

Hier mag nu elk aanschouwen de groote gestadigheid
Van deze goede vrouwe. Griseldis die schamel meid
Heeft een exempel gegeven voor alle vrouwen fyn,
Hoe dat ze hunn' mans verheven zullen gehoorzaam zijn.

In hoeverre deze overeenkomen met de liederen uit de oude Gentsche verzameling, door Mone in zijn Uebersicht p. 230 besproken, waar hij, behalve van Griseldis, ook een lied van Margarietjen van Limburg opnoemt, kan hier moeilijk beslist worden, daar mij geene uitgave dezer liederen bekend is. Dewijl deze liederen eenigszins afwijken en niet in een druk onder ieders bereik verschenen zijn, moge het Historielied der Koninklijke Bibliotheek hierachter eene plaats vinden.

Wat de taal betreft is het — de wijzigingen naar het Amsterdamsch dialect der 18^e eeuw daargelaten — van veel vroeger tijd dan de titel aangeeft. Om de, vooral in rijm voorkomende, bastaardwoorden als *devyn*, *ydoon*, *valjant*, *confuys*, *subyt*, zou ik niet ongeneigd zijn het aan een der dichters uit de 16^e eeuw toe te schrijven, toen vooral de zuidelijke provinciën uitblonken door het groot aantal Latijnsche en Fransche termen en woorden. Toch kan hier niet de oorsprong van het lied te zoeken zijn, om de rijmen *gout: sou*, *vergromt: komt*, *nou: vrouw*, *ben: zin*, *immernigt: gezigt*, *geracht: gebracht*, *voortheer: hem seer*, *best: feest* enz., die op een taaleigen wijzen, waarin rijmden: *golde: zolde*, *grame: kame*, *nu: fru*, *bin: sin*, *nicht: gesicht*, etc. Zoo ook vormen als *worden sy* (3^e sing.) *den grave houden* (id.) in str. 5, of de str. 12 voorkomende vorm *ziet* in de beteekenis van *past*, welke even als andere op een middelhoogd. voorbeeld wijst.

Waarschijnlijk heeft het dus een dergelijke geschiedenis gehad als het ook hierbij voorkomende lied van den Hertog van Brunswijk, welk verhaal reeds in de 14^e eeuw een geliefkoosd onderwerp der Duitsche »Bänkelsänger" was ¹⁾.

Bovendien is het gedicht in de versmaat der Hildebrandsstrophe, eene maat, die men wel in liederen uit de 15^e en 16^e eeuw aantreft, doch niet meer in die, welke in later eeuwen vervaardigd zijn. De woorden op den titel »*genomen uit het boek van Johannes Boccatus*" zouden daarmede in strijd zijn; deze kunnen echter uit later tijd afkomstig zijn en door den invloed der volksboeken of door een geleerden uitgever, die Boccaccio als bron van al deze volksverhalen van Griseldis beschouwde, er voor gevoegd zijn. Noch het door Mone vermelde gedicht, noch het bij Lootens en Feys opgeteekende lied bevatten deze zinsnede.

Opmerkenswaardig is het ook dat, terwijl in het *Lai du Freisne* de held »Heer van Buron" genoemd wordt, in dit lied de zuster van den graaf den naam draagt van *Gravinne van Borne*, hoewel zij bij Boccaccio alleen genoemd wordt: *Sua parente, che maritata era in casa de' conti da Panago a Bologna*. De graaf zelve heet even als in den Franschen tekst der volksboeken en lai's van Griseldidis *Goutier*, terwijl de overal voorkomende naam van den vader *Jannicole* hier niet bekend schijnt.

Getrouw en onmiddellijk uit het Italiaansch vertaald is het verhaal, dat de »secretaris der stede van Haerlem, Direk Coornhert", in zijne vyftigh *Lustighe Historien* oft *Nieuwigheden Joannis Boccatis* ²⁾ opteekende.

De Nederlandsche volksboeken moeten aan Fransche verhalen zijn ontleend. Behalve uit den naam *Gautier* blijkt dat ook uit de spelling van den naam van *Gautier's* schoonvader, die bij Boccaccio *Giannucolo* — verkleinwoord van *Giovanni* — heet. Petrarca

1) Vgl. Kalff, Het Lied in de middeleeuwen, blz. 108.

2) Tot Amstelredam, voor Cornelis Claesz. Boeck-vercooper aen de oude brugghe opt Water int Schrijf-boeck, anno 1607, blz. 131.

heeft hiervan gemaakt *Janicula*, een vorm, dien men èn in het Hoogduitsche volksboek èn in Chaucers *Tales* aantreft. Van de Fransche volksboeken heeft de lezing bij Le Grand d'Aussy, *Fabliaux et Contes*, I 270, *Janicola*; het volksboek van 1525 te Lyon *Janicole*; in andere wordt hij *Jean* of *Jehan de Nicolle* genoemd; dezen naam vindt men ook in onze volksboeken als *Jan de Nicole*; de naam *Buinen* voor het Latijnsche *Bononia* wordt niet in mij bekende Fransche volksromans gevonden, maar wel de ook bij Chaucer voorkomende vorm *Bologyne*. In onze bewerking is de vorm *Bononye* behouden, doch ook onze vertaler begreep niet te best, dat *Janicula* een verkleinwoord was en maakte er van, naast den vorm *Jannicol*, een *Jan Nycol nae onsen duytschen*.

Wie de schrijver van onze vertelling was en waar hij leefde, is nog onbekend. In verschillende uitdrukkingen en constructies zoowel als in grammatische vormen is het Saksisch taaleigen te onderkennen. Zoo b. v. eene constructie als: *Deser woerde hoer ick degelix mennich*, of, *die yn der eerster brulofft geweest haed*, verder vormen als *bogêrden*, *bovalen* voor *begeerden*, *bevalen*, *brullefte* voor *bruiloft*, *wanneer* in de beteekenis van *eens* en *wen* in die van *vanwaar*, *woe* voor *hoe*, *wulke* voor *welke*, of als *dessen*, *bessem* voor *dezen* en *bezem*, *woest* voor *wist*; *oen*, *oer*, voor holl. *hem*, *haar* e. a., *wy wart* voor *wy worden*; een geregeld voorkomen van umlaut, *zuete*, *neken*, *queme* enz. Dit weinige moge volstaan, daar de plaatsruimte niet toelaat hier een grammatisch overzicht bij te voegen. Terwijl de rekking van onvolkomen vocalen als in *echtscaep*, *heemt*, *behoelden*, *oelde*, of de *a* voor *oo*, *o* in *gelaeft*, *gebadén*, *haep*, *apenbar*, enz. op Twente wijst of een aangelegen streek, waar ook deze eigenaardigheden gehoord worden, rijst een bezwaar voor de gissing, dat het daar zou ontstaan zijn; te weten dat er voor *viel* en *vielen* naast *veel* ook *voel* en *voelen*, voor het Twentsch-Graafschapsche *darp* hier *doerp*, voor *ward* hierin *woerd*, en voor lange *a*, welke daar thans een *ao*-klank heeft, hier meestal *ae* wordt gevonden, een klank, dien men echter

in sommige charters uit de 15e eeuw van Oldenzaal aantreft. Vooralsnog weet ik geen bepaalde plaats van herkomst aan te wijzen. Met opzet heb ik ook daarom het handschrift gegeven zooals het is, en alleen een paar zinstorende fouten verbeterd, terwijl door mij ingevoegde letters gecursiveerd en die, welke uit moesten vallen, tusschen haakjes gesteld zijn.

Utrecht, December 1883.

J. H. GALLÉE.

GRISELDIS HISTORI
MIT EYNRE GEESTELIKE BEDUDENISSE.

Grisildis was hiir voertyts eyn vrouwepersoen, alsoe genomt, van welker oitmodicheit, ghehoorsamheit ende trouwen tot oeren tytliken heren, die sie tot oeren echten manne hadde, men alsus yn eenre hystorien toe latyn gesatt cortelick nae den synne yn duetsche vortellen mach.

In Ytalien ynt ghebercht omtrent by Venediën was waner eyn groet lantsheer gheheiten Galterus; edel van ghebuert, ionck van iaren, guet van seeden ende van gherucht. "

Mer dat syn volck alremeest myshaeghden, soe en gaeff hie sick nyet toe der echtscaep. Hyr om doe dyt lanck ghestaen had, soe quam ten lesten syn volck ende begerden vlytlick van oen, all en wer hie noch ionck van iaeren, nochtans, want die tyt des doots onseker weer, doech eyn edel vrouwe, die syne staet toe beteemden, toe echte nemen wolde, opdat se, woe dat oick myt on queem, eyn edel vrucht van oen behelden, die dat lant na synen dode besitten ende reygeren mochte.

Die heer waert van oeren ghebede beweght ende antworten, hie wolde dat doen yn den dat sie oen dat toesegeen wolden, soe wen hie yn eyn echte vrouwe verkoer, dat sie die myt alre eeren ende leyfden ontfangen wolden. Dat sie alle semelick gern sonder enich wederseggen ghelaefden to doen. In der selver stunden bescheiden hie oen oick eenen sekeren dach ende dede daertoe bereyden allet, dat men daertoe behoven solde.

Soe was nyet veer daer van gelegen eyn arm doerp van weynich husen; daer yn wonden eyn maen van deen armsten huysluden gheyten Iannicol, off IanNycol nae onsen duytschen,

die hadde eyn enyghe dochter gheheyten Grisildis, ionek van iaeren, scoen van formen, wys van synnen ende gespreck van worden, opgevoedt yn armoeden, die oeren vader bystont trouweliken yn synen oelder ende bedeenstich was. Syn scaep, der weynich was, hueden zee, ende daertoe wan sie myt der spillen, daer sie oeren vader ende sick selver armelick aff voeden moechte.

Tot desen armen ionferkyn waert seer ghenyght die voerge-noemde prince Galterus, die daer duck toe wanderne plach omtrent daer sie wonden ende die schaepe hueden, ende oer doeghden ende ghelaet, die oeren kunne boeven gengen, men-nich voldelick myt kuyssen ogen gemerck had, soe dat hie sie dacht boven allen edelen ionferen echtelick toe nemen.

Hyr en bynnen neeckten die voerbescheidene dach deer brulften ende neymant en wust noch wee die bruet wesen mocht. Ende die heer Galterus liet hyr tusschen die gulden stucken ende ander cijrheiden tot oren licham bequeem, als eenre lantsvrouwen toe beteemt, nae eenre ionferen, die van oerre groetten was, volcomelick maken. Doe die dach der brulften quam ende alle dengenen, die daer toe deenden, bereyt waeren, ende noch neymant en woest wie die bruyt solde wesen; des verwonderde sick dat ganse landt. Dan ten eten tyden soe reet Galterus die heer syn bruyt toe halen ende nam myt sick all die cledynge ende cijrheyden, die hie hadde laten maken toe behoeff synre bruyt, myt synre ridderscaep, mannen ende vrouwen, ende anderen synen volck, die oen ghevolght waeren. Ende van desen dyngghen en wost Grisildis noch nyet myt allen, dan sie haelden sneelliken water van eenre fonteynen, die veer van oers vader hues gelegen was, opdat se oer werke geringe verschickeden en de bruyt oers lantsheren myt anderen oeren gesellinnen bescouwen mocht. Soe voelt dat sie oren heren voerghenoemt ghemoetten, die sie grueten myt oeren naemen ende vraeghden oer woer oer vader were. Sie antwoorden eertwertliken myt oitmodighen worden: hie weer toe huys. Seghd on, sprack hie, dat hie tot my coem. Doe die olde man tot

oen quaem, doe naem hie oen by dee hant ende leyden oen bysyden ende sprack heymelick tot oen: ick weit wal Iannicol dat du my leefff heffts ende du bekennes my truwe toe wesen ende dij toe willen toe syn, dat my behaget. Nochtans beger ick eyn saecke van dy toe weten: off du my dyn dochter yn een echte vrouwe gheven wils. Die aelde manne van wonder der ongewoenderliker woerde swegh ten ersten all still, doch ten leesten antworde hie schemeliken myt weynich woerden, dat hie anders nyet doen noch laeten en moechte dan syn ghe-naeden bogerden, want hie syn her woer, den hie billix ghe-hoe(r)sam moest wesen. Die here sprack: laet ons alleen yn eyn huysken gaen, opdat ick der maght daer (du) van som-megen punten vragen mach. Ende also gengen sie yn dat huysken ende al dat volck bleeff daer buten ende wachten myt wonder wat oer heer daer schaefften. Die here vandt die maght vlitich yn oers vaders dienst ende reyp wyt tot oen ende sprack: het is dyns vaders wyl ende die myn, dat du myn echte vrouwe syst, ende meynd dat dy dat oick behegelick sy. Dan des vraegh ick dy erst: alst dyt gescheit is als noe terstond ghescheiden sall, off du oick bereyt bist dynen wyl yn allen punten aen my tee setten soe dat du yn genen dyngen van mynen wyl dii en keers, ende allet dat ick myt dy doen wyl sonder enich weder seggen du daer willich ende bereyt toe byst. Die maget wort van wonder sere verscriekt ende sprack: Ghenedige here, ick weit dat ick deser groter eren onwerdich byn; dat (*lees: dan*) is dyt U wyl, dat gy my arme maghet alsus verkiest, soe en wyl ick nummermer myt moetwyl noch doen noch oick dencken, dat tegen uwen wyllen is. Noch gy en sult nummer konnen gedoen, ende heyt y my oick ter doet gaen, dat ick dat vor ovel nemen wyll. Die heer sprack: des is genoch, ende brachtse buten vor syn volck, ende sprack mit luder stemmen: dit is myn echte vorouwe, die ick verkoerren heb. Dese holdt voert meer voer yn lantsvrow; dese eert ende myndt als gy my leyff hebt ende denckelick doen wylt.

Ende leyt sie haestlick yn oer huysken leyden van synen

ionferen, dee oer wt toegen armelike plaggen, ende cleyden sie van hoeft toe voet myt costelen clederen ende anderen menygerley cijrheyden als eenre groter lantsvrouwen toe behoerden, ende brachten see daer weder wt. Ende Galterus, die edel prince, trouden see daer voer all dat syn voelek myt eynen costelen rynck, den hie dar toe had laeten maken, ende leit sie vuren op eyn wyt peritt tot synre borch myt groter eren ende vrouden syns volcks ende die brulft begaen.

Wulke bruyt alsoe seer toe nam yn gueden seden ende wysen genemen woerden dat sie over all lief getaell ende yn eren ghehaedt woert, soe dat om oers gueden gheruchtes wyl manne ende wiff wyde ende syde voel menschen queemen sie te seen, oer zeeden ende wandringe toe merken. Alsus soe was Galterus die prince yn groten vrede by huyse ende yn groter eren van buten van allen volck, die dat synre groter wysheit ende voersichticheit toe geven, dat hie soe grote doecheden yn soe daen armen ionferkyn schuyllende ghemerckt had ende daer om en boven allen riken edelen ionferen ende vrouwen verkoeren haed; want se so wys ende vernuftich was dat sie nyet alleen toe huys die vrouwelicke saken wysliken en verwarden, dan oick, als oer heer nyet by hues en was, dat ganse lant wal reygereden. Die twydrachten des lants ende oneyndrachticheit der ritterscap konde sie soe wysliken ende rechtveerdelick aff nemen ende versoennen, dat si alle sachten, sie weer oen van den hemel heneder gesant. Nyet langh daer nae soe ontfengh se ende ghebeerde eyn dochter, van wulker vrucht dat ganse lant sick vervrouden, all hadde sie lever eynen soen gehaet. Doe dat kynt ghespent was, soe wolde de heer Galterus Grisildis trouwe besoecken ende nam sie heymelick yn eyn kamer ende sprack tot oer onder anderen worden aldus:

Griseldis du weest wal yn wat staet du waleer geweest bist, ende hiir gecoemen soe bistu van my wal gemynt, dan mynre ritterscap nyet alsoe sonderlinx, want du noe eyn dochter ghebert heffs, die sie nyet gern voir een vrouwe hebben solden om onedelheyt dyns gheslechts; hyr om vrede met oen toe hebn

soe moit ick nae oeren raede doen myt deer dochter als sie begeren. Soe is myn wyl dat du my daertoe wilt volbaert geven, als du my yn den begynne onser echtscaep gelaefft heeffst.

Toe hant soe sprack Grisildis myt bereden moet onversaecht: Gy syt onse here ende ick ende myn dochter syn U — doet myt ons allet dat gy wilt, want ick nyet en beger toe hebben noch ontfucht toe verliesen dan U alleen. Dat heb ick soe yn mynen herten gevest, dat daer nummer wt gecomen en kaen. Die here woert vrolick van oerre antwoert, dan myt iamerliken herten scheiden hie van oer ende sande eynen van synen heymelichsten ruterer tot oer des naechts, die overmits des heren yngvinge alsus tot oer sprak: Vrouwe, nemes voer geen ovel dat ick gedwongen doe; my is gheiten dat ick dyt kynt nemen saell, ende dat mitten braeck hie syn wordt, recht off hie die wrede daet, die hie deer dochter doen soeld, verswyghen woeld, die moder nyet toe ververen. Doch soe verstoent die moeder uut synen worden dat men die dochter doeden soeld. Nochtans en woert sie daervan nyet ontsaet, dan sie nam oer dochter toe hant ende saech sie en weynich aen ende kusten sie ende segenden sie myt den hiligen cruce ende gaeff sie den ruter ende sprack: gaet hyn ende duet dat U myn heer geheiten heefft, dan eyn dinck beger ick, dat gy sie wylt begraven dat sie die voegel off die wylden dieren nyet en eten, myn heer en heb U dan anders ghebaeden. Die ruter die nam dat kynt van der moeder ende brachte dat tot synen heren ende vertelden on all die woerde, die Grisildis geantwoert had. Die heer woert daer zeer van beweght, dan hie bovael den rueter, dat hie dat kynt heymelick to Bononyen myt vlyte vuyren soeld tot synre suster, die daer eynen greven toe echte haed, opdat sie dat kynt opvoeden ende tucht ende eer leerden, ende nyemant en seeght wes dochter dat wer. Ende die ruter gengh snelliken ende dede allet dat syn heer gheboit.

Galterus mercten duck synre vrouwen gelaet ende konde nummer ge vinden dat sie sick daer eyns van ontseet, dan sie bleiff stedelick yn synre leefden ende synen dienst nae all

synen wyll, ende vraeghden nyet eens woer oer dochter ghebleven wer. In dessen staet bleiff sie myt oen wal vier iaeren ende waert noch anderwerff bovanghen myt kynde ende ghebeerden eenen vryschen heerliken soon, daervan sick die vader myt den gansen lande vervrouden. Wulke soen doe hie nae twen iaeren gespeent was, doe bekorden die heer anderwerff syn vrouwe ende sprack tot oer alsus: Grisildis du heeffs hiir voermals wal ghehort dat myn volck nyet guetlick en naem(n) onser beyder hilick, sonderlinx doe sie vernemen dat du van my eynde kynt van my krechs. Dan nye en myshaeghden oen dat alsoe voel als nu, want du eenen soen ghebert heefs, want sie segghen als ick stedeliken verneem: als Galterus doet is, soe saell Iannicoels neve onse [*prince*] wesen ende soe edelen lande sael eynde husmans soen onderdenich syn. Deser woerde hoer ick degelix mennich, soe dat ick vrucht sie sollen my noch hiir om over vallen. Opdat ick nu dan myt den coertesten myn mennige segge, soe denck ick oem deen gemeeynden vrede des lands myt desen kynt toe doen, als ick mit deer dochter gedaen heb. Ende hiir van waern ick dii toe voeren, opdat dii die swaer meer, off sie dii haestelick an quemen, toe myn leestich sy. Grisildis sprack ick heb toe voeren gesaecht ende segghe dat noch dat ick nyet gewillen en kan dan gy wylt, want ick anders an desen kynderen nyet en heb dan den arbeit. Gy synt deer ende myns eynde geweldich heer. Yn uwen ondersaten gebruckt uwes rechts, ende en vraeght nae mynen voelbaert nyet, want van der tiit ick yn uwen huys traet, geliker wys ick myn snoede cleden wt toich, soe gaeff ick oick over mynen wyl, ende uwen wyl, als u cleder, toich ick an. Hijr om yn allen dyngen wat gy wylt dat wyl ick oick, ende wyldi oick dat ick den doet liden soeld, ick wer bereit; noch die doet en is nyet gelick onser liefden.

Galterus verwonderden sick synre vrouwen stedicheit ende scheiden van oer myt drofficheit ende sande myt haest synen ruter tot oer, den hie voer gesant hadde. Die quaem ende baet van oer ghenade off hie yet hiir voertydes, dat oer moylick weer ge-

daen had off noch doen soeld, ende begerden daer mede den soen recht off hie myt oen eyn quaede daet dachte toe doenne.

Grisildis stont al onversaeght myt vroliken ghelaeck, ende nam dat scoen leyflicke kynt, van alre malyck gemynt, ende segendet myt den hiligen cruce, als sie der dochter gedaen haed, ende saeght eyn wiel an ende kustent ende gaeft wilchlick den ruter over, begerende daer mede, dat hie die kleelike lede des scoenen kyndes woelde bewaren, dat sie die voegel off wilde deren nyet en eten.

Myt desen geboede genck hie weder tot synen heren, die sick all meer ende meer des verwonderden, ende haed hie nye geweten die grote lieffde, die sie tot oeren kinderen hadde, hie moecht gedacht hebn, dat sie dat van wreetheit oers moedes gedaen had, dan, want sie oeren manne boven allen die tot oer hoerden lyeff haed, soe leit sie allet dat geschen, dat oen toe willen was. Die heer dede deen soen oick heimelick brengen toe Bononyen synre suster, daer hie toe voren syn dochter gesant haed.

Dese voer genoemde teyken deer lieffden ende echteliker trouwen hadden nu wal genoch geweest den heren, dan sommyge sijn van den synne dat sie nyet lichteliken aff en laten, als sie eyn werke begond hebn, ende willent op dat uytterst voelherden. Soe dede oick dese prince; hie mercten syn vrouwe dat sie noch hyrom oer angesicht noch ghelaet nyet anders en toenden dan toe voren, ende oen yn allen punten myt bereden moet bedeenstich was toe doen ende toe laten al dat hie woeld, gelikerwys sie toe voren syck daer thoe geweest hadde, daer sie genselick yn bleeff.

Hiir en bynnen quaem die mer yn sijn lant, dat Galterus die heer syn kynder haed laten doden, want men der kynder nyet en sach ende neymant en wust woar sie bleven weren, daermede die erber lieffgetael prince yn eyn quaet gheruchte quaem ende heetsch synen voelck waert, die daer mennige woerde op haed. Nochtans en leet hie noch nyet aeff syn strenicheit voert toe besueken; want doe syn dochter XII iaer oelt was soe saend

hie toe Romen recht, om breff toe verwerven ende eyn geruchte yn den voelck toe maken, of hie oerleff hed van den pawes, dat hie on roest ende vrede syns lands syn onedel vrouwe verwoerpen ende eyn ander edel toe rechte trouwen mocht. Des men lichtelick den plumpen voelck des lands onder dat gheberchte wonachtich wys maken moecht; wulck gerucht doe dat Grisildis vernaem, so ghiest men wal dat sie daer aff ynwendige droeffnisse krech, dan, want sie dat vaest yn oeren moet op gesaett haed toe liden allet dat oer toe queem van oren maenne, soe bleff sie daer yn vaest ende stede ende verwachten wat hie myt oer daecht toe doen, deen sie sick selver ende allet, dat oer was off wesen mocht, onderdenich gemackt haed.

Die heer voergenoemt sandt toe Bononyen ende leit bidden synen swager, dat hie tot oen queem ende brachte oen beide syn kinder, die hie op toe voeden alsus langh gehaelden haed; ende dat gerucht quaem over all dat landt dat die heer eyn ionck edel ionfer voer eyn bruyt hebn soeld. Dyt dede al syn swager, die edel greve van Bononyen, ende bracht oen die ionfer, die monbor geworden was, scoen van forme ende koestlick gecijrt, myt oeren broder van seven iaren ende myt eyen groten edelen ghetoch, als dat yn sulken zaken geboerlick was, op eyen sekeren dach daer toe besceiden.

Hyr en tusschen Galterus echter toe bekoren sijn husvrowe soe liet hie sie kommen tot orre merre scemeden voer sijn voelck ende sprack toet oer: Allsus langh heeft my wael genoecht tot dynre echtscaep om dynre zeden wijll ende en heb nyet angesien dynen stamme. Dan, want my nyet en teempt, dat eyen ackerman wal beteemden, soe tedrengen my myne vriende daer toe ende die pawes gevet daer oick orloeff toe eyn ander edel echte vrowe toe nemen; ende sie is noe yn den wech ende saell toe hants hijr wesen, daer om wees staerck van moede ende wijck deer andere, ende brenge my weder dyn bruytgaven, ende vaer yn dyns vader huysken geliecks moedes, want dat geluck der menschen en is nyet ewych, daet vaert ende coempt.

Grisildis antwort guetlick daer op: myn heer, altois heb ick

geweten dat onder uwer groetmoedicheit ende mynre cleynheit gheen gelijck en weer. Hiir om en heb ick my nummer, ick swygh uwer echtscaep, dan oick uwes dienstes weerdich bekant. Goedt weit dat ick yn uwen huys, daer gy my eyn vrouwe gemaect hebt, altoes myt gedancken voer eyn dienstmaeght gehalden heb. Daer om soe dancke ick gode en U van alle der tijt, dat ick by U yn soe groter eeren geweest byn boven allen mynen verdiensten, ende byn voert aen bereet ende willich toe gaen yn myns vader huys, ende daer myn leven yn mynen aelder toe eynden, daer ick dat yn mynre kynsheit begondt heb, ende sterven eyn selighe erwerdige wedewers, die soe grotes mans husrrou geweist byn. Uwer nyer vrouwen wijck ick gern, die U myt leeff ende gelucke comen moet, ende wijl van hiin, daer ick myt genochten vrolick gewoendt heb, gern, als u dat behaeght, scheiden. Ende, want gy my heytet u weder toe brengen myn bruytgaven, siet soe treck ick uut myn cleder ende geve u weder den ringh, daer gy my mede trouweden. Die andere ringe, cleder ende cleynode, die ick van u gekregen hebbe, die laet ick yn mynre cameren; ick byn naeckt gecoemen wt myns vader huys, naeckt gae ick daer weder. Doch nae mynen duncken dat nyet wael en teempt, dat dese buyck, dar die kynder yn gelegen hebn, die gy gewonnen hebt, bloet ende naeckt schijn voer deen voelck, soe bid ick u, off u dat behaeght, dat gy voer dat loen mynre ionferscaep, die ick hiir bracht, doch eyn heemt laet behaelden van u, myn bloete lief daer mede toe bedecken.

Doe dit hoerde die heer, soe voellen oen die tranen yn syn ogen, dat hie syck nyet langer onthoelden en konde, ende keerden sijn angesyght om ende sprack myt bevender stemmen: neem daer dat heemt, ende ghengh mytten van oer all screyende.

Soe toegh sie uut all oer cleder voer oen, ende beheelt an alleen dat hemet, ende genck soe myt bloiten hodede barevoest myt drogen ogen ende eerberre stilheit tot oers vaders huys, myt gevolge menniges voelcks, die daer screyden ende medeliden mit oer hadden ende oer ongeluck beclaecheden.

Die oelde man oer vader, die den hilick synre dochter altoes nyet duerachtich toe bliven en dacht, noch nummer des hilix gehaept en haed, ende oick altois dacht dattet noch soe wael varen moecht, dat alsoe dane arme bruyt snoede van gebuert, wanneer die grote edel heer van hoemoet verwerpen soeld, soe haed hie noch oeren gramen roeck, versleten van oelder, toe huys behalden. Doe hie vernaem dat sie myt oerre stilheit end gerucht des voelcks weder tot oen quaem, soe coempt hie oer toe gemuet voer den dorpel ende treck oer haestlick boven dat hemt oer oelde cleder weder aen. Also bleiff sie eyn weynich dagen myt oeren vader mit gelikes moedes ende wonderlicker oitmoedicheit, soe dat yn oer geen teyken deer droffnisse en scheen.

Toe hants daer nae soe gheit dat gerucht over all, dat die greve van Bononyen myt der bruyt nekende wer; ende des dages toe voeren sandt Galterus tot Grisildis, die oitmoedelike weder nae synen geboede tot om quaem ende sprack tot oer: ick haed gern dat die ionfer, die my morgen sall komen ten eten, eerliken ontfangen woerden myt mannen ende vrouwen, die myt oer toe komende syn, ende dat men malek nae synen behoer myt seden ende woerden eer bewees; dan ick en heb by huys deer vrouwen nyet, die daer nut toe sijn. Hiir om all bistu armelick gecleit, nochtans, wantu die zeden ende gewonten ons huses wal wets, soe bevel ik dij, dat du besorgest dat maelck nae synen behoer ontfangen ende gesatt werde.

Gern sprack sie: allet dat gy begert, dat wyl ick snelliken doen, noe ende alsoe langh als ick leve.

Nouwe had die heer syn woerde uut, sie en nam den bessem ende keerden dat huys, sie sat die taeffelen ende maeckten die bedden, ende die ander dienstmegede naem sie toe hulpen ende verschikten alle dyngen nae oerre maecht truweliken.

Des anderen neesten dages quaem die greve van Bononien voergeseit, ende alle dat volck verwonderden syck deer nyer bruyt ende oers kyntlicken bruders scoende ende zeden, soe dat somyge sachten dat Galterus die heer wyslike ende guede butinge

gedaen haedden, want desse bruyt ionger ende edeler wer, ende daer mede oer neve soe schoenen kynt myt oer queem.

Doe alsus die hoeff deer brulloefft yn vrouden was, doe was oick all tegenwoerdich Grisildis, die van oer bruyt verhevinge ende oerre verscovinge nyet drovich noch yn oere gelaet eyns ontsatt en was, noch van oeren snoeden clederen enige scheemdt en haed; dan myt genochliken angesicht gengh sie deer bruyt toe gemoit ende sprack: wylkoem sy myn genedige vrouwe.

Daernae doe sie die ander geste, die myt oer quaemen, myt vroliken angesicht ende myt wonderliken zueten woerden ontfenge ende die taeffelen maelck nae syne behoer myt groter voersichticheit voer saetten, soe dat oick all die vremde geste syck des verwonderden, wen der armer maeght yn soe snoeden clederen alsulke edele tuchten ende zeden quemen.

Doe Grisildis alsus alle dyngen vlitelick ende eerlicken verschieten ende oick nyet op en hoerde die bruyt ende oer neesten menngerleye wijs hoechlick toe loven, doe sach Galterus, die doe ter taffelen satt, Grisildis an, ende sprack voer alle dat volck tot oer, recht off hie myt oer buerten off schersten: wat duncket dij van deser mynre bruyt? Duncket dij nyet dat sie scoen ende erber is? Sie antworten: ya sie, verwaer. Oerre gelick yn scoenden ende erbaerheit en kan men nyet gevynden ende gy en moghet myt anderre engeen als myt deser soe roestigen, seligen leven hebben, als ick van herten beger ende haep. Sunderlinx doch soe begeer ick eyn punte van yu, dat gy deser soe haerde nyet wesen en wylt, als deer andere, ende oer alsoe daen zaken nyet voer leggen en wylt, want nae den dat sie ionck ende cleyblick is ende yn welden op gevoedt is, soe gisse ick dat sie des nyet geliden en konde.

Doe Galterus, dese prince, Grisildis alsus menngerleye op dat uterst bekoert haed ende hie sie vant yn alre ghehoersamheit syns willen bereyt, truwe, stantachtich, doe en konde hie syck nyt lenger onthoelden ende sprack; myn lyeff utverkoren Grisildis, langh ende genoeg heb ick op dat uterst bekoert ende gepruefft dyn gehoersamheit ende truwe. Ick ver-

mode dat des ghelyck nye gescheyn en is onder den hemelschen troen, soe dat ye man syn echte vrouwe ¹⁾, die daer van scheme-like sick vervrouden, als een die van eenen swaren droem ontsprinck, dick sprekende tot oer: Du byst alleen myne echte vrouwe; anders neymant en heb ick nye ghehaed noch hebben en saell. Ende dese ionfer, die du meynst myn bruyt toe syn, dat is dyn dochter, ende dyt kynt, dat men ment oer neve toe wesen, dat is dyn soen. Die men geloeft yn ghescheiden tyden verloren toe wesen, die heffstu nu toe samen weder ontfangen. Hijn om soe wete all die goen, die anders gewent hebn, my alsus yn deser zaken om myn vrouwe toe bezoeken, niet om myn kynder toe doden, bewesen hebn.

Doe dese woerde ende mennyge deer geliick Grisildis hoerde, soe voel sie vol nae von vrouden uter oer selve ende van liefden, danendich soe omveynghe sie mit vroliken tranen beyde oer kynder ende kusten sie stedelick voer oeren moenden. Die edeljonferen ende vrouwen, die daer om stoenden, ende alle die dyt hoerden ende sagen, die grepen sie eerwertliken myt haest ende vrouden, ende togen oer weder uut die armen snoden clederen, ende ciirden sie weder hoichliken, als sie voer gewontlick was gecijrt toe wesen ende eyne lantsvrouwen toe beteempt. Die vroude, die doe dar was over all den hoeff, die was merre dan die yn der irster brulofft ye geweest haed. Ende van der tijt leefden sie mennych iaer toe samen yn groten vreden ende leyffden. Oick soe nam Galterus Grisildis vader den oelden manne yn sinen huys yn groter eeren, den hie alsus langh yn synen armen huysken gelaten haed, op dat hie oen yn synen opsact aen deer dochter nyet hynderlick en weer.

1) Hier moet na vrouwe een stuk zijn uitgelaten, dat ongeveer het volgende bevatte: *soe besocht. Nae desen woerden omhelsde he syn vrouwe* etc. vgl. het latijn: *Nec sub coelo aliquem esse puto, qui tanta coniugalis amoris experimenta perceperit. Simul haec dicens, charam coniugem laeto stupore perfusam, et velut e somno turbido expectatam, cupidus ulnis amplexatur.*

Syn dochter bestae(n)den hie oick groetlicken ende leyt synen soen eyn eerfgenaem synre heerlicheit nae synen dode.

Dese historie is overgesat ynter vermanen die vrouwen tot verduldicheit, die nae mynen duncken naw toe volgen en steit, als Grisildis daer yn geproeft ende bovonden is; off oick toe verwecken alle die goen, die sie lesen off horen, toe volgen deser vrouwen oitmodicheit, ghehoersamheit, verduldicheit ende deer trouwen voelherdicheit, opdat sie Goede, den ewygen hemelschen heren, die trouwe bewysen, daer dese vrouwe oeren tytliken eertschen heren bewesen heeft. Wolke overste heer, die almechtige got, duyck syn uutverkoren vreynt bekoert ende mennigerley lyden toe sendt, see toe oeffenen ende to proven. Nyet dat hie deer nyet en kent, die hie all bekande, eer hie sie scoep, dan op dat hie ons onse crancheit myt apenbaren teykenen geeff toe kennen, ende wy daer weyck mede wart van onsen sunden, onse verdienst overmits oeffenisse gemeert woerde. Als sunte Jacob seght: Selich is die maen, die becoringe lydt, want als hie geproeft is, soe saell hie ontfangen die croen des levens, die Got synen lieffhebberen gelaefft heeft ¹⁾.

Hyr om voerder dese histori op enen geistliken syne ytswat toe brengen, soe mach men by desen voorgenoemden tytlicken heren verstaen den allmechtigen Gotssoen, die eyn heer is alre heren, ende by Griseldis die menschlicke natuyr, die schoen was, ende nae den gebeld Godes gescapen was; dan overmits mysdaet Adams des ersten vaders arm ghewoerden is, ende beroefft des cleds deer onsterfflickheit ende onnoselheit, ende dat snode cleit der eerffsunden anetogen hefft, ende der sterfflicheit.

Dan dese overste her, die soen Gods, hefft die menschlike natuyr soe lyff gehaedt, dat hie sie eyn bruyt verkoer nae menynge hevige begerten syns raeds als deer propheten ende hilligen vaderen, woer van hie oick toe voren gesproken haed door

1) Tot dusverre is Petrarca gevolgd.

den prophet Osee: Ick sael dy my verkeysen voer eyn brut yn trouwen; dese trouwe ghescheyden yn deer cameren des ionferliken lichaams Marien.

Die hilige geest was als die preyster, die die echtscaep daer bestedichden, ende die soen Gods was die brughom, als voer geruyt is, waervan oick David spreckt yn den salter: als eyn brugom is hie wt ghegaen van synre slaepcameren. Wulke troulike lyeffd hevet soe groot geweest dat hie daer um wtgegaen is wt den schoet syns vaders yn dese ellendige werlt, ende heeft om oerre mynne wyl wal xxxiii iaer lanck yn mennichvoldigen arbeit ende liden gedient, sie toe verlosen van den snoeden clede der eerffsunde ende deer steerfflickheit, ende toe cyren myt den clede deer onsteerfflickheit, ende alsoe groetlick verhoechden, dat sie nyet alleen en woerde eyn gesillinne deer engelen, dan oick syn eerffgenaem yn synen ewygen ryck.

Dese selve brughom Jhesus dede oick synre bruyt toe leve eyn hoechtidelicke maelttyt, daer hie die aelre coestelste spise ende dranck gaeff synen vreynden, als syns selves lichaams ende bluyt, in gelikennisse des broets ende wyns; ende toe vervrouwen syn geist soe sloech hie daer die haerp syns gotliken monts, ende dede oen eyn schoen liefflick sermoen, ende gaeff oen mennyge zueten troestliken leren; ende om meer toe vervrouwen syn gesten, soe stont hie op ende nae gelikennisse eyns spoelmans vyel hie neder oitmoedeliken op sine knyen voer den voeten synre iongeren, die hie woysch ende droeghden; daer nae doe die weerscap gedaen was, doe stont hie op, om lyefde synre bruyt, toe dans ende genck myt oem spaceren bis yn den gaerden by den berch van Oliveten, ende driewerff daer neder vallende op die eerde, dede hie soe hevige spronge, dat hie daer sweten water ende bloet, ende gengh driewerff om, doe hie drewerff tot synen jongeren gengh ende vandt sie slaeppende.

Oick om deer groter mynnen, die hie tot synre bruyt haed, der menschliker naturen, soe ontfenck hie Judaskussen utermaten gern. In wulken kussen, als men leest eynre ynniger

personen apenbaert, dat herte dyns brugoms soe grote liefde voelden, dat hie Judas siel gern yn eyn bruyt hadde ontfangen, off hie daer gewaren rou had gehaed.

Merckt nu vort, woe dese grote heer ende mynnentlike brugom om die mynne synre bruyt ontfangen is, ende getoefft, ende begaefft is van synen maegen, ondersaten ende vryenden, daer hie van geboren was, des heer hie was, ende die hie soe rechte leyff hadde, doe sie oen thoe gemoet quemen myt fackelen ende lanternen, myt kusen ende swerden, ende wat gaven sie oen offerden, doe sie oen voer den richteren, nae mennige valschen getugen togen oen gegeven, yn syn gebenedide scoen ansicht lesterliker spuwen ende sloeghen, ende oick haelslaeche geven ende over all syn lijff iamerlike geisselden.

Dese selve gebenedide heer ende brugom lyet sick oick cijren om die mynne synre bruyt, doe hie soe duyck syn cledinge verwandelden. Noe toich hie an en wyt cleit, noe eyn purper cleit, noe synen degelixen roeck ende ontfenck oick op synen hoeffde eenen rosenkraens gecijret myt roden roesen syns rosenvaerwen bluets. Ten lesten doe hie van rechter mynne om syure bruyt op den bede des cruces wort gelaecht, daer reeckten hie uut syn armen overmits twen haerden nagelen syn bruyt toe omvangen, ende leit oick syn voeten daer vesten, by oer toe bliven. Syn hovet nyghden hie sie toe kussen ende sangh daer aen, off laes, eyn guten mynentliken canteleyn van seven vuten (hs. *muten*) korten versen, syn bruyt daer mede toe leren ende yn synre lieffden toe ontfangen. Wulke canteleen alsus begynt: Vader vergeeft oen, want sie en weten nyet wat sie doen. Hie nam oick etick ende gall voer syn slaepdranck.

Nae allen desen voergenoemden teyken deer mynnen soe apenden hie oick syn hert synre bruyt, daer yn toe gaen, doe hie den slaep der liefden myt oer naem an den cruce, doe syn gebenedide syde die ritter oploeck myt eyenen sper. Ende des morgens vro, doe hie weder op verstont van den slaep des dots, doe gaeff hie synre bruyt, deer menschliker naturen, eyn alre costelste moergengave, die vierley was; als: des lichams clær-

heit, onledicheyt, snelheit ende subtylheit, welke gloriose gaven de selige menschen yn der lester opvorstentennisse oick hebn sollen yn oeren licham, behalver die glorioser gaven oerre sielen.

Vort is toe weten, dat geliker wys Grisildis van oeren tytliken heren ontfengh eyn dochter, eenen soen ende dat tytlike erve synre heerlicheit, die sie all nae synen wyll overgaeff ende daer op vertegh, als voer geruert is yn deer hystorien, soe hevet oick, geestlicke toe verstaen, dat menschlike gheslechte van den oversten heren sonderlix drie principael dyngen ontfangen, als: dat licham, dat men versteet by deer dochter, ende die geest off die ziel, die men versteet by den soen, ende dese werlt, om dat menschlike geslechte ghescapen, wulke werlt men versteet voer dat tytlike erve.

Dese drie saell eyn ygelike bruyt ons heren die gelovige ziel om synre lieffden eyn ygelick nae synen staet overgeven, oerre quaeder genoechten ende begerten toe sterven. Van der genoechten des lichams seeght sunte Pauwel alsus: Die Xristus toe hoeren, die hebn oer vleisch gecruyst myt den sunden ende quader begerten. Van deer genoechten off liefften der werlt spreckt oick sunte Pouwel: my is die werlt gecruyst ende ick der werlt. Dat is toe verstaen, dat eyn guet mensch syn wanderinge versate, dat hie op deer werlt ere ende guet eyntlick off nyet op oen en acht, als op eenen, die sick ter werlt nyet en geefft.

Onse geest sall oick sterven om die mynne ons brugoms yn synen handen ende willen, al onsen geest ende ghehoersamheit yn oen toe setten ende onse leven nae onsen exempel toe schicken. Als oick sunte Pouwel seeght: Ick byn an den cruce geweest mit Xristus; ick leve, meer nu leef ick nyet, dan Xristus levet yn my. Dat is toe verstaen: ick leef yn deer naturen; dan ick en leef nyet nae mys selfs wyllen, dan Xristus leeft in my, yn wes willen ick mynen wyllen gans ghegeven heb ende my daer schicken wyl nae all mynen vlyt, alse ick alrebeste vermach. Wulke gelovige ziell als eyn bruyt Xristi yn deser oitmoedicheit, ghehoersamheit, verduldicheit ende trouwen

voelhert bist ten eynde toe, die wyl hie yn der lester opver-
stentennisse hoechlike weder cyren ende cleden mit deer ewyger
clærheit lives ende zielen, ende myt oer eyn hoechtidelike bru-
loefft halden voer all synen ondersaeten; dat syn alle koren der
engelen ende hilligen yn deen ewygen leven. Des ons allen
gunnen moet die Vader, die Soen ende die hillige Geest.
AMEN.

BIJLAGE.

HISTORIE-LIED.

Hoe de markgrave van Sulucen trouwde eene arme schamele
Boerendogter, die vyftien Jaren in zeer groote elende ende
droefheid en mizerie gestadig en verduldig over-
brogte, dat'er geen man met zyn vrouw moghen
leven, als hy met den armen schamelen
GRISELLA
zyn wyven deede.

Genomen uit het boek van Johannes Bocatius.

t' Amsterdam, by Barent Koene, Boekdrukker, op de Lindegragt 1771.

Historielied van de verduldige Griesella.

Zangswijze gesteld.

vois: *Van de Graaf van Romen.*

1.

Aenhoord zonder vermijden, groot jammer word bedied,
Wat in verleden tijden in Italien is geschied;
Hoe dat daer een markgrave, tot zijner* Huisvrouwen nam,
Een schamel dogter en slave, die veel droefheid overquam.

2.

Verstandig van verstande was dezen Heer bequaem,
Een prince van den lande, Goutier was zyne naem.
Hij bereide hem daerneven te trouwen een huisvrouw fijn,
Omdat daer na zijn leven, erfgenamen zijn.

* De cursieve letters staan niet in den druk.

3.

Toen sprak Goutier getrouwe: is dat u begeeren al
 Zoo wil ik nemen een vrouwe, die mij believen zal,
 Zij is dan arm of rijke, na mijnen zin geree.
 Zijn Heeren algelijke waren daermee te vree.

4.

Trouwt vrij na u begeeren, 't zij laag of hoog vermaerd,
 Wij zullen ze ook be-eeren, als of gy 't zelve waerd,
 En ook in eeren houwen, al waer 't een koningin.
 Dus nam Goutier een vrouwe, al na zijn eigen zin.

5.

Als nou den grave trouwden, 't gebeurde met geduld,
 Dat hij een dochter trouwde, alzo gij hooren zult.
 Grizella zij geheeten, van een zoo schamelen stam,
 Die den grave hoog gezeten, tot zijn Huisvrouwe nam.

6.

In 't dorp niet ver van danne woonder¹ een huysman ydoon,
 Een arm schamel manne, die had een dogter schoon.
 Van overgroot armoede, zoo wast met hem gesteld,
 Dat zijn Dogter gink hoeden de schapen door het veld.

7.

Dees arme schamel deeren, die stond in zijn behaag;
 Met kwaa gelapte kleeren zoo ging zij alle daag.
 De markgraaf seer beminde de schamel dogter vroet,
 Al was zij van jongs kinde in armoe opgevoet.

8.

Om zijn bruyd te vereeren, zoude hij maken vrij
 Veel kostelijke kleeren, van sammath en van sey;
 Ketenen, ringen schoonen, seer kostelijk van gout,
 Zijn Bruyd daar mede kroonen, als hij ze halen zou.²

9.

Als alle ding van noden ter bruyloft was bereyt,
 So heeft den graaf ontboden dat al zijn overheid,
 Zijn Heeren al³ te malen, Juffrouwen, maagden waart,
 Men sou zijn Bruyd inhalen, met wagens, ros en paart.

¹ In den druk: woondeg. ² zou. Oorspronkelijk zeker *golde: solde*. ³ dr. af.

10.

Goutier met al zijn heeren is getrokken op de reys
 Zijn Bruyd met grooter eeren te brengen in zijn paleys.
 Sij verlangden algemeene te zien deeze landsvrouw,
 Want niemand wist ter deegen wie de Bruyd wesen sou.

11.

Als zij kwamen gerene in 't dorp zonder geschil
 Voor ⁴ een schamel huysken kleene zoo hiel den grave stil.
 Grisella die kwam daere, zy had gehaald een gank
 Schoon water, dat is klaere, haar daagelijkse drank.

12.

Hij vraagde zonder mentie: waar is u vader confuys;
 Sij antwoorde met reverentie: mijn vader is hier in huys.
 Gaat roept sonder vertreeken uwen vader ⁵ geree,
 Iek moet hem noodig spreekken; dat zij zeer haastig dee.

13.

Als den vader zonder wye ⁶ kwam uyt den huys valjant,
 Den grave riep aan een zije en nam hem by der hand,
 Toen sprak Goutier verheven: mijn vriend, wat segt gij nouw,
 Wilt gij mij u dogter geven tot myn egte Huysvrouw?

14.

Den arme man verleggen, die stont daar ongeblaamt,
 Och laas, wist niet te zeggen, zoo zeer was hij beschaamt,
 En hij sprak met vergrouwen: genaad mijn edele Heer,
 Sou 'k u mijn dogter onthouwen, neemt gij ze maar in eer.

15.

Den Graaf na zijn intentie sprak: brengt mij dog daarbij,
 Iek sel in u presentie vraagen, of 't haar wille zij.
 Grisella sag dees Heere met haar vader komen daar,
 Sij schaamde haar zoo seere; den Graaf die sprak tot haar:

16.

't Belieft u vader gepresen dat gij zult mijn Huysvrouw zijn,
 Salt uwen wil ook wesen? daar op berichten mijn,
 Ofte ik u, lief verheven, trout voor mijn Huysvrouw saan,
 Ofte gij mij al u leeven sout wezen onderdaan.

⁴ dr. Door. ⁵ om de maat te lezen: uwen vader hier geree. ⁶ l. wyle?

17.

Gij sult tote geene tye op mij wesen vergromt
 Maar altoos even blye, wat u ook overkomt,
 Dat gij tot geen termijne sult zijn op mijn verstoort;
 Stelt uwen wil in mijne als een goe vrouw behoort.

18.

Sij sprak: genadige Heere! ik dat niet weerdig ben
 Te komen tot sulker eere; maar is dit uwen zin
 Mijn genadige Heer verheven, zoo gedenket immernigt
 Dat ik u al mijn leven sal geven een kwaad gezigt.

19.

Ik sal mijn Heer verheven als een goe vrouwe ziet ⁷
 Gehoorzaam zijn mijn leven en doen dat gij gebied
 Om de vriendschap te verwerven. Dat mij mag komen aan
 Al soud gij mij doen sterven, ik sal 't in dank ontfaan.

20.

So waar ik een vrouw misdaedig, deed ik mijn man verseer;
 Gehoorzaamheid gestaedig, dat is der vrouwen eer.
 Hij sprak tot al zijn heeren ende Jonkvrouwen fijn:
 Siet deese schamel deeren sal mijn Huysvrouwe zijn.

21.

Sijn Heeren met verlangen, zij traden van den paart,
 Hebben de bruyd ontfangen aldaar in grooter waart;
 Haer schamel kleed're dinne, die men daer ras uitdeed;
 Gelijk eener Gravinne, soo werd zij daar gekleet.

22.

Een goede ring besnede stak hij aan haar hand, daar
 Trouwde hij ze ook mede, in presentie van haar vaar.
 Den armen man eersamen bewaart de slegte kleeer,
 Hij dogt of zij weer kwamen, 't is geen vrouw voor sulken heer.

23.

Grisella sat op een wagen, boven de vrouwen geeerd,
 Maar laas noyt droever dagen en waren voor haar bescheert.
 Met zijn Juffrouws en Heeren zoo heeft hij ongeroert ⁸
 Grisella met grooter eeren op zijn paleys gevoert.

⁷ ziet, *past* vgl. Ben. Mhd. Wb. III 922, 925, 928 i. v. *ziuchen* en *geziuchen*.

⁸ ongeroert, lees omgevoert?

24.

Daar gink den Grave trouwen Grisella zijn vrouwe bloot;
 Van hem en zijn landsvrouwen was daar een blijdschap groot
 Maar Grisella verheven, als de bruyloft was volent,
 Nooyt vrou en mogt beleven sulck jammer en elent.

25.

Grisella vol eerbaarhede(n) was seer bemind aldaar,
 Sij maakte altijd vrede daar twist of tweedragt waar.
 Den grave seer verheugde met deese jonkvrouw blij,
 Het gantsche land verheugde, soo liefgetal was zij.

26.

Wat droefheid ofte lijden, dat haar mogt komen an "
 Sij was altijd even blijde al tegen haren man.
 Op't lest worden zij zware, de goede vrouw bekwaam,
 Een dogter ging zij baren, den Grave seer aangenaam.

27.

De Grave zonder toeven kwam eens tot zijnder vrouw,
 Hij woude gaan beproeven hoe zij haar houden zou.
 Hij sprak met onverstande: vrouw wat heb ik aanveert,
 Al mijn Heeren van den lande ¹⁰ die zijn door u onteert.

28.

Sij willent niet toe laten dat u kinders erfgenaam zijn,
 Gij zijt te schamel van staten, seggen zij tegens mijn:
 Dus maakt dan geen geschille; wilt gij houde vriendschap koen ¹¹,
 Soo moet ik mijnen wille met dit jongen kindeken doen.

29.

Soude 'k uwen wil onthouden, mijn Edele Heere koen?
 Gij meugt altijd met den ouden ¹² dat u believe doen.
 Om geenderhande saken, wat in u behaegen staat,
 Ik sal geen ongenugte maken, sprak zij met een blij gelaat.

30.

Van 't seggen zijner vrouwe hij seer verwondert waar;
 Sijn kamerling getrouwe en die sond hij tot haer:
 Neemt dat kind zonder mijden, en maakt een groot getier
 Of gij 't wou den hals afsnijden, en brenget mij dan hier.

⁹ dr. aan. ¹⁰ dr. de landen. ¹¹ In „wilt gij houden vriendschap koen” is koen waarschijnlijk verkeerd gekomen door koen in str. 29, 1. ¹² ouden l. houden.

31.

Den kamerling vrijmoedig kwam in de kamer rat
 Daer Grisella mismoedig met haar kindeken sat.
 Hij sprak zonder beraden: genadige vrouwe koen,
 Vergeeft mij dees misdaden, die ik u hier sal doen.

32.

Geeft my nu zonder mijden dat jonge kindeken teer;
 Ik sal 't den hals afsnijden door bedwang van mijnen Heer.
 Daar toe ben ik geboden van al zijn edellien
 Dat kindeken te dooden dat zij 't zouden aenzien.

33.

Grisella van dit gerugte was al om te doen kwaat ¹³
 Sij weende nog versugten, maar toonde een blij gelaat;
 Sij kusten zoo meenig werven dat kleene kindeken zoet;
 Og mogt ik voor u sterven, sprak zij, mijn jonge bloet!

34.

Sij gaf hem 't kindeken teere, als zij 't wel hebben gerieft:
 Nu brengt dat uwen Heere; Hij doe (dier mee) dat hem belieft.
 De knegt zonder verleggen tot zijnen Heer voorseyt
 Hij had genoeg te seggen van der vrouwen gehoorszaamheyd.

35.

Den grave verstond de reeden van haar gedrag(t) valjant,
 Hij deder dat kindeken kleden en sant heymelick uyt 't land
 Tot zijn suster getrouwe, de gravinne van Born eerbaar
 Dat zij dat kinde zou houwe, alsof 't haer eyge waar.

36.

Alzoo beproefde hij zijn vrouw met moede straf,
 Nogtans dat vrouwken blij hem geen zuur gezigt en gaf,
 Maar inwendige smerte heeft zij van binnen geproeft,
 Want haer moederlijk herte was totterdood bedroeft.

37.

De vrouw met een ¹⁴ versaagden van alle lijden saan
 Of tegen niemand klaagden zij over haren man.
 Maer even staedig blij gediensstig hoe langs hoe meer
 Liet zij tot allen tijde haer man in grooter eer.

¹³ onverstaanbaar bedorven. ¹⁴ l. niet en.

38.

Toen werd zij weder zware, de goede vrouw ydoon;
 Toen men se daer zag baren een schoone jonge soon,
 Den Graaf als den verstoorden sprak tot zijn vrouw vermaert:
 Ik sal 't al doen vermoorden wat gij ter wereld baert.

39.

Ik bid u, sprak de vrouwe, mijn genadigste heere, zwijgt,
 'k Sal God bidden voor jouwe dat gij beter zinnen krijgt.
 Ik en dit kindeken bloode wij hooren u eygen nu,
 Gij meugt mijn ook doen dooden, mijn heer, believet u.

40.

Door al dat land was daere blijdschap en vreugde schoon
 Dat de Gravin gelegen waer van eenen jongen soon.
 Goutier al sonder falen zont weer zijn knegt gedwee
 Om dat kindeken te halen als hij het andere dee.

41.

De knegt sprak mee versnooden: geeft mij u zoon geree,
 Ik moet het ook gaan dooden, als ik dat andere dee.
 Sij gaft hem in zijn armen: doet dat mijn man gebied,
 Maar 'k hoop 't sal hem ontfermen, als hij dat kindeke ziet.

42.

Goutier in korten stonden heeft ook dat kindeke mee
 Tot zijner suster gesonden, als hij dat andere dee;
 Maar het was al verlooren zijn boos opstel,¹⁵
 Hij konde niet verstoren de verduldige Grisel.

43.

De graaf begost te praten tot al zijn heeren trou
 Dat hij ze wou verlaten en trouwen een andere vrouw;
 Want van den Paus van Romen had hij geworven klaar,
 Dat heeft Grisella vernomen, dat al patientig waar.¹⁶

44.

Goutier zont met verstrengen aen zijn suster ydoon
 Zij zou zijn dogter brengen, met zijnen jongen soon,
 Die zij wel veertien jare had opgehouden fijn.
 Van dese (dogter) gink de maere, dat zijn huysvrouw zou zijn.

¹⁵ de versificatie is hier fout door uitlating. ¹⁶ Deze twee regels zijn waarschijnlijk eene verkorting van meerdere, doch zoo dat de zin onduidelijk uitgedrukt is.

45.

Goutier die sprak seer felle tot zijn huysvrouw subyt:
Siet vrouw, gij weetet welle, hoe gij hier gekomen zijt,
Siet hier des Paus plackaete: t word mijn bevolen stijf,
Dat ik u moet verlaten en trouwen een ander wijf.

46.

Stel vrij in uwen zinne te vertrekken ongerooft¹⁷,
Daer komt een jong gravinne, daer ben ik aen verlooft;
Trekt uyt u schoone kleeren, u kostelijk gewaed,
Gij moet wederom keeren in uwen armen staet.

47.

Haest u en maeckt u rede, dat gij van hier geracht¹⁸,
En draegt ook geen meer mede dan gij hier hebt gebracht.
Ten is hier geen costuyme, twee vrouwen in een paleys;
Gij moet de plaetse ruymen, want zij is op de reys.

48.

Grisella hoord men spreken: al zit ik in dit bedrijf,
Ik heb mij nooyt geleken om weerdig te zijn u wijf;
Uw hooge staat gewisse en mijn armoedt verseyt
En heeft geen gelijkenisse tegen u edelheid.

49.

Tot deser eer en trouwe, sprak zij en weende zeer,
Heb ik geweest u vrouwe; dus dank ik u mijn Heer
Der hoogheid en der eere, die gij mij bewesen had;
Ik wil gaen weder keeren in mijnen armen staet.

50.

De nieuwe bruyd verheven wil ik ruymen de stad,
De heerlijkheid overgeven, die ik vijftien jaar heb gehad;
Naakt ben ik gekomen sane, uyt mijn ouders huys gebrogt;
Naekt sal ik wederom gane; ik heb hier niet gebrogt.

51.

Grisella verduldelijke trok uyt haer schoone klee(e),
Haar juweelen kostelijke, en die gaf zij hem weer.
Die ring daer gij mee¹⁹ troude, sprak zij met groot geweën,
Mijn kostelijkheid van goude, het leyd daer al bijeen.

¹⁷ ongerooft? oorspr. misschien *ongetoest*: *verloeft*. ¹⁸ rede. vgl. mhd. *reiti*; *geracht*, *geraket*, *gerachen*. vgl. *Lexicon* i. v. ¹⁹ lees: mij mee.

52.

Maer ik bid u, heer getrouwe, dat gij mij zonder gekijf,
Dit hemdeken aen laet houwen, te bedecken mijn naekte lijf.
Toen zoo sprak haere manne: wel aen maekt u voort heen ²⁰
En houd dat hembt dan ane. Des bedankte zij hem seer.

53.

Wast niet een groot elende, met den blooten hooft confuys
En barvoets in haer hemde zond hij ze weder thuys.
Haer schamele vader, och armen, zijn dogter hij aenenam,
't Mocht een steenen hert erbermen, zo deerlijk zij daer quam.

54.

Desen armen oude manne bragt haar qua kledere voort,
En die trok zij weer ane, verhavent en verschoort.
Sij dienden met neerstigheden haren vader vermaert,
Als zij te vooren deden, want zij had hem lief en waert.

55.

Binnen seer korte tijden also quam daer te land
Den graaf van Borne rijden met zijn vrouwe triumphant,
Met de twee kinders verheven, dat daer te land de lien
En hadden van al haer leven zoo schoonen stoet gesien.

56.

Sij seyden d'een die mogt er wel zijn een koningin fier,
Maar twas voorwaer de dogter van Grisella en Goutier.
Goutier heeft zonder verbloden Grisel zijn huysvrouw weer
Op zijn paleys ontboden met haer gescheurde kleer.

57.

Goutier sprak tot Grisellen: gij moet nu blijven hier;
Helpt alle ding bestellen, gij weet dog mijn manier.
Gij meugt niet van hier gane, zoo lank ik bruyloft hou;
't Goud, silver gaed te slaene, dat beveel ik aen jou.

58.

Tot uwen dienst, mijn Heere, sprak zij tot haren Graaf,
Sal ik u ook bedienen als een arme schamel slaaf.
Potten, kannen en vlooten maekten zij reyn en klaer;
Goutier de tranen schooten over zijn wangen daer.

²⁰ 1. voort heer, vgl. Mhdw. i. v. *hir* en mhd. *azher*.

59.

Als nu omtrent de noenen de maeltijd was op 't best,
 Veel Heeren en Baroenen waren aldaer ter feest,
 Jonge dogters veelderhande, Juffrouwen, Edellien,
 Sij hadden daer te lande nooyt zulke vreugde gesien.

60.

Daer sat ten selven tijde den markgraaf devijn
 Met zijn dogter aen zijn zijde, die men heet de bruyd te zijn.
 Hij deede zonder verlangen Grisella, zijn vrouw gedwee,
 Een en gouden kop te brengen, dat zij zeer haastig dee.

61.

Grisella, wat dunkt u hiere van mijner bruyd, sprak hij;
 Is zij niet schoon en fiere, geneug'lijk daer bij?
 Ja zij is schoon en fiere, sprak zij met blij gelaet,
 God wilse voorspoet geeve in haar houwelijke staet.

62.

Maer handelt dog wat sagter, sprak zij, dat bid ik jou,
 Met dees Edele dochter, als met u andere vrouw.
 Sij is nog ionk van jaren, proper en teer van lee,
 Sij en sout niet kunnen verdragen, als u ander vrouwe dee.

63.

Goutier, door groot ontfermen, trat van de tafel trouw;
 Hij nam daer in zijn ermen Grisella zijn huysvrouw;
 Mijn waerde vrouw verheven, sprak hij vol alder eer,
 Willet mij dog vergeven, dat ik u dus temteer.

64.

'k Sal u niet meer bedroeven, al heb ik u dus benout,
 Ik deet om te beproeven, hoe dat ge u houden sout;
 Siet hier dees bruyd devijne ²¹, mijn alderliefste vroet,
 Dats u dogter en de mijne, die mijn suster heeft gevoet.

65.

En dees jongeling schoone, sprak den Graaf devijn,
 Dat is ook uwen soone, dien gij meend dood te zijn.
 Haar herte wil schier bewelven van blijdschap, zoo men zag,
 Soo dat zij van haer zelven langen tijd ter aerden lag.

²¹ dr. devijnen.

66.

Den Graaf, als een beminde, sprak met een groot geroer:
 Siet hier, mijn lieve kinders, dit is u eigen moer.
 De goede vrouw, och arme, sij nam seer vriendelijk
 Haer kinders in de arme, van vreugd weende's gelijk.

67.

Haer schamel klederen dunne men daer seer ras nitdeet;
 Gelijk als een gravinne wierd zij daar weer gekleet.
 Dus heeft hij met verlangen, met ²² grooter weerdigheid
 Grisella weer ontfangen, getoont zijn vriendelijkheid.

68.

Men hield de bruyloft weder met grooter vreugde ras,
 De blijdschap was veel meerder dan zij te voore was.
 Den Graaf seer vriendelijke heeft haer schamel vader vereert
 Al zijn leven seer rijke gehoud ²³ en groote weert.

69.

Ik geloof dat men geen vrouwe ter wereld vinden mogt,
 Die meer droefheid en rouwe in haer houwelijk overbrogt
 Als deese vrouwe deden. Na alle groot ellent
 Hebben zij pijs en vreden, haer leven zoo geent.

EY N D E.

²² dr. niet. ²³ lees: gehouden in.

